

Innledning

Spørsmål rundt samiske rettigheter i generell forstand har vært offentlig utredet siden begynnelsen av 1980-tallet. Det var konflikten rundt Alta-Kautokeino-utbyggingen som førte til at norske myndigheter måtte forholde seg til samiske rettighetskrav, og etterhvert folkerettslige forpliktelser. Det ble satt i gang et omfattende utredningsarbeid, som i første omgang resulterte i NOU 1984:18 «Om samenes rettsstilling». Problemstillingen som var blitt reist i kjølvannet av Alta-Kautokeino-utbyggingen handlet om hvilke rettigheter samene hadde til de ressursene man hadde utnyttet over lang tid. Disse spørsmålene ble konkretisert i utredningen om «Naturgrunnlaget for samiske kultur» (NOU 1997:4) hvor man blant annet pekte på flere problematiske sider ved statens påståtte eiendomsrett i Finnmark. Denne dokumentasjonen førte til Finnmarksloven i 2005, som erkjente at «Samene har kollektivt og individuelt hadde gjennom langvarig bruk av land og vann opparbeidet rettigheter til grunn i Finnmark» (§5). Eiendomsretten ble overført til Finnmarkseiendommen (FeFo) og forvaltes der av et styre bestående av tre personer fra fylkestinget og tre fra Sametinget. Samtidig tilsa loven at en egen kommisjon skulle undersøke alle rettighetskrav i fylket (Finnmarkskommisjonen). Nå ble også «Samisk naturbruk og

rettssituasjon fra Hedmark til Troms» utredet (NOU 2007:14), ettersom man ville få avklart samiske rettighetsforhold sør for Finnmark. Denne utredningen har imidlertid blitt liggende hos skiftende regjeringer, uten at noen har villet bringe den inn for politisk behandling.

Spørsmålet om eiendomsretten til grunnen i Finnmark har engasjert mange, ikke minst historikere og jurister. Det har vært en dominerende oppfatning at privat eiendomsrett i Finnmark oppsto som følge av at staten som eier tok til å utvise jord i medhold av jordutvisningsresolusjonen av 1775. Dermed hadde alle rettigheter sitt utgangspunkt i statens private eiendomsrett, en rett som strakte seg svært langt tilbake i tid, i følge den herskende oppfatning. I dag er imidlertid denne oppfatningen ikke lenger gangbar, noe som også kom til uttrykk i Høyesteretts behandling av den såkalte Nessebysaken. Her var spørsmålet hvorvidt lokalbefolkningen hadde rett til å forvalte utmarksressursene i kommunen. Artiklene av *Jens Edvin Skoghøy* og *Øyvind Ravna* i dette heftet berører denne saken. Førstnevnte mener i sin vurdering av Høyesterettsdommen følgende:

«Gjennom Finnmarkseiendommen er det opprettet en form for sameie

mellom samene og den øvrige befolkningen i Finnmark: Mot å gi fra seg en ideell halvdel av eiendomsretten til de delene av fylket som de har krav på å få anerkjent eiendomsrett til, har samene fått i bytte en ideell halvdel av eiendomsretten til de deler av fylket som de ikke har krav på å få anerkjent eiendomsrett til.»

I følge Skoghøy er dette et makeskifte i den forstand at eiendomsretten til hele fylket forvaltes av Finnmarkseiendommen, hvor Sametinget og fylkestinget har like mange styremedlemmer. Ravna derimot, mener at samene i Finnmark før 1775 hadde fått anerkjent en privat eiendomsrett, og at FeFo følgelig ikke har rett til å opptre som eier fordi staten aldri har eid noen grunn i fylket. Jordutvisningsresolusjonen i 1775 må ifølge Ravna forståes som en utskifting av jord mellom allerede eksisterende private eiendommer. Det var en administrativ foranstaltning på lik linje med tilsvarende jordutskifting i det dansk-norske riket.

Den samiske ressursbruken som har påkalt seg størst offentlig oppmerksomhet – og dermed politisk debatt – er først og fremst reindrift og fiske. Reindriften er i utgangspunktet definert som en samisk næring, og reindriftsloven er underlagt internasjonale folkerettslige begrensninger (ILO 169). Flere rettsaker har de

siste årene vist til folkeretten, men hittil har ingen domsavsigelser vært begrunnet i Norges folkerettslige forpliktelser. I sin gjennomgang av rettsutviklingen rundt samiske ressursbruk peker *Kirsti Strøm Bull* særlig på reindriftenes situasjon. På den ene siden har det skjedd en gradvis sterkere anerkjennelse av vernet av reindriftenes ressursgrunnlag; næringen defineres ikke lenger som «tålt bruk». Men på den andre siden øker stadig presset mot det samme ressursgrunnlaget. Vindkraftprosjekter, gruvedrift og hyttebygging representerer i dag langt større problemer enn tidligere. Strøm Bull peker særlig på hvordan norsk rettsanvendelse gjennom tidene har vært fundert i bondesamfunnets behov, mens reindriften har vært betraktet som en «Hemsko paa Udviklingen af bedre berettigede og formålstjenligere Samfundsinteresser», slik det het i Lappekommisjonens innstilling fra 1904. De fleste av Høyesteretts-sakene Skoghøy tar for seg handler nettopp om reindrift, og flere av dem avdekker ulikheter mellom en samisk og en norsk rettsforståelse. I en slik situasjon vinner sistnevnte, ettersom den jo er utgangspunktet for domstolenes praksis.

Artikkelen til *Mikkel Nils Sara* gir innblikk i et reindriftssamisk ressursområde, nemlig reinbeitedistriktet Fiettar i Vest-Finnmark. Han beskriver sammenhengene mellom landskap og kunnskap i det reindriftsamiske samfunnet Fiettar, og hvordan man har brukt området

gjennom historien. Slike beskrivelser gjør det mulig å forstå hvordan reindrift ikke bare bygger på arealer og ressurstilgang, men også på tradisjonelle kunnskaper og sedvaner utviklet gjennom århundrer. Historien om Fiettar er et godt eksempel på hva som kan skje når naturbaserte næringer som reindrift møter industrielle inngrep som kraftutbygging og gruvedrift. Slik sett illustrerer Fiettar nødvendigheten av politisk skjønn og juridiske kjørerregler hvis Norges folkerettslige forpliktelser skal overholdes.

Forsidebildet av dette Ottar-nummeret peker mot en annen viktig samisk ressursbruk, nemlig det kystnære fisket. Det sjøsamiske ressursgrunnlaget har over lang tid vært truet, ettersom reguleringer og lakseoppdrett har redusert mulighetene både for inntekt og bosetting. Den norske fiskeriforvaltningen bygger på den juridiske definisjonen av havet som en allmenning hvor alle i utgangspunktet har lik tilgang. Det var først med det såkalte Smithutvalget at søkelyset ble satt på «Retten til fiske i havet utenfor Finnmark» (NOU 2008: 5). Finnmarkslovens rettsanvendelse stoppet nemlig i fjæra, og åpnet ikke opp for lokale rettighetskrav knyttet til alders tids bruk på sjøen. Smith-utvalget foreslo fortrinnsrett til fiske for alle bosatt i fjordene i fylket ut fra historiske hensyn og folkerettens regler om urfolk og minoriteter. Heller ikke denne utredningen fikk noen forvaltningsmessige

konsekvenser; der var liten eller ingen politisk vilje til å se nærmere på lokale sedvaner eller foreslå lokale forvaltningsordninger. Noe av forklaringen lå sannsynligvis i motstand fra de større fartøygruppene og oppdrettsindustriens interesser. Situasjonen i dag er at det ikke foreligger noen lovbestemte føringer til fordel for lokale eller samiske fiskeinteresser i de nord-norske fjordene. Hvordan denne situasjonen står seg i forhold til våre folkerettslige forpliktelser, er en utfordring som ennå ikke har vært prøvd i norske rettssaler.

Ivar Bjørklund
hefteredaktør